

ביאורים

לכל אדם הדעות שלו, והעבודה שלו 'מה' ו'איך' לתקן על מנת לילך בדרך האמצע. יש לכל אדם את הקצה הבעייתי אליו הוא נוטה, ואשר ממנו הוא צריך להתרחק. אצל רובנו זה הקצה הקשור בחומריית המזוהה עם הקמצנות, הרדיפה אחר התאוות, הפחד מהסכנות וכדו', ולפיכך, כפי שראינו אתמול, אנו נוטים לחשוב שהקצה שנראה כרחוק מהתאוות, פיזור הממון, הלעג לסכנות וכדו', הוא העדיף.

הרמב"ם מורה לנו שהמתכון להליכה בדרך החכמים הוא עשיית המעשים השייכים לדרך האמצע. נתינת צדקה בנדיבות בעלת גבולות ברורים, או שימוש ועיסוק בענייני החול כשצריך וללא הפרזה. על ידי מעשים הנעשים על פי הדעה האמצעית קונה האדם את הדעות הנכונות, עולה על דרך החכמים ונהיה חכם.

בשונה מהחכם, החסיד נוטה מעט מהאמצע לכיוון הנגדי של הקצה הבעייתי מבחינתו שהוא, בדרך כלל, כאמור, הקצה הקרוב לחומריית והנהנתנות, וכך הוא שומר על איזון.

את פרקנו מסיים הרמב"ם בדברי חז"ל שהדעות האמצעיות מזוהות עם תארייו של הקב"ה, והדרך הזו, מקבלת את השם דרך ה'. זו לא עוד דרך טובה וראויה, וההליכה בה אינה אך ורק כדי ליצור חברה אדיבה ומתוקנת על ידי תיקון פרטיה. כבני אדם, יש לנו שאיפה עזה להתקדם, להתעלות ולהשתלם כמה שאפשר, וכך להידמות לקב"ה, והתורה אף חייבה אותנו ב זאת. זו דרך ה', זו הדרך שלנו להתקרב כמה שאפשר לבורא. זו משמעות החיוב לחזר אחר המידות הטובות - להביא את כל המידות שלנו לדרך האמצע.

הרחבות

• המעשים ותכונות הנפש

יעשה וישנה וישלש במעשים שעושה על פי הדעות האמצעיות. הרמב"ם מדרוך לקבוע בנפש את המידות הממוצעות על ידי חזרה מרובה על הפעולות הנובעות ממידות אלו. דרך השפעה זו - מהמעשים אל הנפש היא יסוד מרכזי במשנת הרמב"ם: "והמין השלישי... והיא שלמות המעלות המדותיות והיא שיהיו מדות אותו האדם בתכלית מעלתו, ורוב המצות אינן אלא להשגת המין הזה מן השלמות" [מורה נבוכים ג, נד]. מבואר בדברי הרמב"ם שהמצוות מכוונות לתיקון מידותיו של האדם, והיינו שעל ידי מעשה המצוות, שהן הדרכים המאוזנות והמתוקנות, יתעלה העושה במעלות המידות. רעיון זה הוסבר בהרחבה בספר החינוך: "דע כי האדם נפעל כפי פעולותיו. ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עושה בהם, אם טוב ואם רע. ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב, ובכח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות... כי ידוע הדבר ואמת שכל אדם נפעל כפי פעולותיו" [מצוה טז].

ד, כל אדם שדעותיו כן דעות בינוניות ממצעות - נקרא 'חכם'. ה, ומי שהוא מְדַקְדֵק על עצמו ביותר, ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה - נקרא 'חסיד'.

ה, כיצד? מי שיתרחק מגבה הלב עד הקצה האחרון, ויהיה שפל רוח ביותר - נקרא 'חסיד', וזו היא מדת חסידות. ואם נתרחק עד האמצע בלבד, ויהיה ענו - נקרא 'חכם', וזו היא מדת חכמה. ועל דרך זו שאר כל הדעות. וחסידים הראשונים היו מטיין דעות שלהן מדרך האמצעית כנגד שתי הקצוות: יש דעה שמטיין אותה כנגד הקצה האחרון, ויש דעה שמטיין אותה כנגד הקצה הראשון, וזהו 'לפנים משורת הדין'.

ה, ומצוין אנו ללכת בדרכים אלו הבינוניים, והם הדרכים הטובים והישירים, שנאמר: "והלכת בדרכיו" (דברים כח, ט); ו כף למדו בפרוש מצוה זו: מה הוא נקרא 'חנון' - אף אתה יהיה חנון; מה הוא נקרא 'רחום' - אף אתה יהיה רחום; מה הוא נקרא 'קדוש' - אף אתה יהיה קדוש. ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן הננויי: 'ארך אפים' ו'רב חסד', 'צדיק וישר', 'תמים', 'גבור', 'יחזק', וכיוצא בהן - להודיע שאלו דרכים טובים וישירים הן, וחיב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות כפי כחו.

ז, וכיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו עד שיקבעו בו? יעשה וישנה וישלש במעשים שעושה על פי הדעות האמצעיות, ויחזר בהן תמיד, עד שיהיו מעשיהן קלים עליו, ולא יהיה בהם טרח, ויקבעו הדעות בנפשו.

ז, ולפי שהשמות האלו שנקרא בהן היוצרים הן הדרך הבינונית שאנו חביין ללכת בה - נקראת דרך זו 'דרך יי', והיא שלמדה אברהם אבינו לבניו, שנאמר: "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו, ושמרו דרך יי, לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח, ט).

ז, וההולך בדרך זו מביא טובה וברכה לעצמו, שנאמר: "למען הביא יי על אברהם את אשר דבר עליו" (שם).

חכם - שבאופן כללי הוא בעל מעלות מידותיות ומעלות שכליות בשלמות (פה"מ אבות ה, מ"ג ג, נד). **ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה** - בכיוון הפוך לנטייתו הטבעית ומה שהוא רגיל לו, כדי לאזן את הנטייה הטבעית החריגה וללכת בדרך הממוצעת. **מה הוא נקרא חנון אף אתה יהיה חנון** - ה' נקרא חנון, וכל אדם מצווה להיות חנון. ובניגוד לאדם, הקב"ה אינו משתנה, שהאדם חנון לפעמים ולפעמים אינו חנון. והתורה מתארת את ה' בלשון זו כדי לחנך אותנו (יסודי התורה א, יב). **ארך אפים** - סבלן. **ולהדמות כפי חו** - להתאים את הדרך שהוא חי בה ומתנהג בעולם לפי הדרך שה' מנהל בה את העולם. וסיים הרמב"ם את ספרו "מורה הנבוכים" בעניין זה. וזה לשונו: "שלמות האדם אשר בה יתפאר באמת היא מי שהגיע להשגתו יתעלה כפי יכולתו, וידע השגתו על בראיו בהמצאתם והנהגתם היאך היא, והיו הליכות אותו האדם אחר אותה ההשגה מתכוון בהם תמיד חסד צדקה ומשפט" (סוף מ"ג ג, נד). **וישנה וישלש** - יחזור פעם שנייה ופעם שלישית. **ויקבעו הדעות בנפשו** - התכונות נעשות קבועות רק מתוך מעשים החוזרים על עצמם. לחזרה על המעשים הטובים הקטנים והיומיומיים יש השפעה על נפש האדם יותר ממעשה טוב אחד גדול (ראה פה"מ אבות ג, טו). "לפי רוב המעשה אבל לא על פי המעשה". **היוצר** - ה', בורא העולם. **צדקה ומשפט** - הצדקה הוא איזון לאדם ולזולתו: חובת האדם לסגל לעצמו מידות טובות (להיטיב לעצמו) ולהיטיב למי שנוקד לו, כגון להקים את מי שנופל. המשפט, במובנו המצומצם, בא לקבוע את הדין, לחובת הנידון או לזכותו, כגון לשלם לשכיר את משכורתו (מ"ג ג, נג). **מביא טובה וברכה לעצמו** - כל התורה היא לטובת האדם, כמו שנאמר "ל טוב לנו" (דברים יג, ו; וכד-כה), והחוטא מפסיד לעצמו (תשובה ה, ב; פה"מ אבות ה, א). וכל זאת, כדי שישאף האדם להידמות לה'.